

31. zasedání poradního orgánu Mezinárodní agentury ISBN

Letošní zasedání se poprvé ve své historii nekonalo bezprostředně po Frankfurtském veletrhu, ale až 6.-7. listopadu, a to v Miláně. Změna termínu souvisí s chystanými podstatnými změnami v chodu celého systému ISBN, v jeho správě i financování.

Zasedání předsedal pan Michael Cairns z národní agentury USA. Zprávu o činnosti Mezinárodní agentury ISBN (MA ISBN) přednesl její ředitel dr. Hartmut Walravens. Informoval přítomné o tom, že počet členských zemí systému ISBN dosáhl po vstupu Súdánu a KLDR 165. Zájem o vstup projeví i další asijské a africké země. Vyšlo 30. vydání mezinárodního adresáře vydavatelů (Publishers' International ISBN Directory – PIID), které uvádí již na 775 000 adres vydavatelů z 218 zemí, tedy i z těch, které dosud nejsou členy systému ISBN. MA ISBN musela bohužel upustit od zavedené praxe rozesílání tištěného třísvazkového, dvanáct kilogramů vážícího adresáře rozesílaného zdarma účastníkům systému výměnou za jimi poskytovaná data o vydavatelích. Důvodem byly neúměrně vysoké náklady na poštovné, a tak místo něho dostanou agentury verzi na CD-ROM, která je totožná s tištěnou. Ta však vychází dále a je v prodeji. Nepočítá se s ukončením jejího vydávání. MA ISBN se v uplynulé době též významně podílela na revizi normy ISO 2108, na jejímž základě se od roku 2007 bude používat místo desetimístného ISBN číslo třináctimístné. Ředitel MA ISBN také připravil smlouvu, kterou by v budoucnu měly uzavírat národní agentury ISBN s MA ISBN a mj. se zavázat k ročnímu příspěvku.

Podstatná část jednání se týkala revize normy ISO 2108. Úvodní zprávu přednesl pan Michael Healy z britské agentury ISBN. Zopakoval důvody, proč bylo nutno k této revizi přistoupit. Hlavním důvodem je vyčerpání určitých bloků ISBN agenturami Velké Británie a Spojených států. Stalo se tak jednak v důsledku plýtvání čísly ISBN, jednak rychlým rozvojem elektronického vydavatelství (zejména on-line, kde se přidělují samostatná ISBN každému formátu). Rozšíření desetimístného ISBN bude provedeno tak, že stálou součástí čísla ISBN se stane prefix 978, který se dosud používal pouze při převodu ISBN do čárového kódu. Prefix 978 se též nazývá „Bookland“, jelikož v celosvětovém měřítku označuje v čárovém kódu knihy na první pozici čárového kódu, která je jinak vyhrazena zemi. (U tuzemského zboží je úvodním trojčíslím prefix 859, který znamená Českou republiku.) Tím, že se „Bookland“ stane stálou součástí ISBN, bude možno po vyčerpání bloku jedné miliardy ISBN, které byly k dispozici dosud, rozšířit o další miliardu obdobných bloků čísel, jenže s prefixem 979. Rozšířením čísla ISBN na číslo třináctimístné se též dosáhne jeho kompatibility s americkým systémem čárového kódu UCC. Původně byl prefix 979 vyhrazen pro knihy, ale po vzniku systému ISMN pro standardní číslování hudebnin bylo rozhodnuto, že bude použit pro převod čísel ISMN do čárového kódu. Jelikož ale hudebnin ve srovnání s knihami vychází mnohem méně, spokojí se systém ISMN s malým výsekem čísel pro hudebniny, takže téměř celá miliarda zbude pro knihy. (Zprvu také nebylo jasné, zda vůbec systém ISMN bude zachován jako samostatný, či bude nějakým způ-

sobem integrován do systému ISBN; podařilo se uhájit samostatnost systému ISMN, byť za tu cenu, že se oba systémy budou lišit: číslo ISMN zůstává desetimístné, pouze při jeho převodu do čárového kódu se rozšíří na třináct míst.) Dosud není rozhodnuto, jak vydavatelé naloží s nedočerpanými čísly z původního bloku (rozšířeného o prefix 979), zda v něm budou moci pokračovat či ne. Také není jasné, zda po vyčerpání původního bloku čísel dostane vydavatel obdobný, jenže s úvodním prefixem 979. Dá se předpokládat, že všechny sporné otázky budou do konce roku 2004 vyřešeny. Od zahájení prací na nové normě v únoru 2002 totiž práce pokračují přesně podle harmonogramu. Dá se tedy též předpokládat, že revidovaná norma vstoupí v platnost od 1. 1. 2005. Aby bylo možno hladce přejít na nový systém, počítá se s tím, že nová ISBN budou používána až od roku 2007. V přechodné době bude možno uvádět v knihách podle úvahy buď obě ISBN pod sebou, nebo již pouze nové ISBN. Vyřešen byl také problém kontrolní číslice, která se bude propočítávat podle nového algoritmu, takže se vyloučí možnost, že by jí byla římská desítká (X), jakou čárový kód – jako číselný kód – nepřipouští. Okem čitelná podoba ISBN i jeho převod do čárového kódu budou totožné. Největším problémem bude přechod na nové ISBN ve všech databázích, v nichž je používáno: vydavatelských, knihkupeckých, knihovnických, distributorských apod. Ustupuje se od původního návrhu konvertovat databáze. Nebylo by to tak jednoduché, protože kromě doplnění starého ISBN o prefix 978 dojde i k novému propočtu kontrolní číslice. Místo toho se počítá se zavedením nového pole „unimarcového“, příp. „marcového“. I tak vzniknou ze souběžného fungování dvou souborů čísel ISBN problémy a počítá se s pomalejším vyhledáváním podle rejstříku ISBN.

Vedle změny struktury ISBN ale dozná systém ISBN ještě další změny. Změní se rozsah aplikovatelnosti čísla ISBN. Budou se přidělovat i publikacím vydávaným na zakázku (nikoliv ovšem těm, které budou přizpůsobovány individuálnímu zákazníkovi čili tzv. personalizovány). Také části knih se samostatnými bibliografickými údaji budou dostávat ISBN. Naopak díla, k nimž budou ať už pravidelně, či nepravidelně vycházet aktualizace, nebudou již považovány za knihy, ale za tzv. integrované zdroje (dříve seriálové publikace) a dostanou čísla ISSN. Problém elektronických publikací zatím není definitivně dořešen. Nepodařilo se zpracovat definici elektronické publikace, ale vyjasnilo se, že ISBN se bude přidělovat každému formátu elektronické publikace.

Přidělování ISBN bude též povinně spojeno s minimálními bibliografickými údaji, tzv. metadaty o knize. Soubor metadat bude též jako příloha uveden v revidované normě. Pro agentury ISBN pracující při národních knihovnách svých zemí není tato podmínka ani překvapivá, ani těžko splnitelná. Ovšem pro agentury, které pracují jako komerční instituce nebo při ministerstvech kultury, knižních velkoobchodech apod. a neřídí se žádnými normami pro metadata nebo přidělují ISBN na telefonický požadavek, se práce ztíží.

Změní se i správa a financování systému, a to v důsledku neustálých finančních potíží, které má Preussischer Kulturbesitz – Staatsbibliothek zu Berlin (PK) s financováním MA ISBN. PK ale zůstane jedním z příspěvatelem na chod systému. V čele celého systému (zvaného ISBN International) bude stát Sbor ředitelů volený Všeobecným shromážděním. Agentury ISBN – členové systému by měly s MA ISBN uzavírat smlouvu, v níž by se mj. za-

vázaly k plnění základních funkcí. Jejich porušení by se mohlo trestat i vyloučením ze systému. Zavazovaly by se zároveň k placení ročních příspěvků. Ty by mohly být stanoveny kombinací signifikantních parametrů (hrubý národní produkt na hlavu, obchodní obrát, počet vydavatelů apod.). Navržené rozmezí příspěvků je \$ 500-18 000 (pro Českou republiku \$ 2500). Zpracování návrhu smlouvy mezi MA ISBN a národními agenturami ISBN má na starosti ředitel MA ISBN.

Revidovaná norma ISO 2108 bude doplněna novým – již pátým – vydáním mezinárodní příručky uživatele systému ISBN. Její podstatná část je již zpracována, včetně pasáže otázek a odpovědí.

Národní agenturu ISBN v ČR čeká v nadcházejícím období nelehký úkol připravit zainteresovanou veřejnost na přechod na nový systém ISBN. Práce to bude obdobná založení systému ISBN v tehdejší Československu. První kroky budou učiněny již v roce 2004.

Zajímavé bylo seznámení s výsledky dvou průzkumů provedených pracovníky MA ISBN. Prvý se týkal způsobu, jakým jednotlivé agentury ISBN provádějí aktualizace dat v databázích vydavatelů. Soustavně (např. dotazníkovým šetřením) se data zjišťují pouze výjimečně. Nejčastěji se agentury spoléhají na informace, které se k nim dostávají různým způsobem (od samotných vydavatelů z tisku, od profesních institucí apod.), a pak data aktualizují s různou frekvencí – od denní po dvouletou. U nás jsou nejrozsáhlejším zdrojem dat vrácené adresáře, které Národní agentura ISBN v ČR v rámci svých povinností rozesílá účastníkům systému ISBN zdarma. Po jejich vrácení se pátrá po nové platné adrese.

Druhý průzkum se týkal vztahu národních bibliografií a publikací books-in-print. Ve většině zemí není mezi databázemi žádný kontakt. Oba druhy databází jsou budovány samostatně.

Velmi užitečnou byla prezentace elektronického bloku čísel, kterou předvedly pracovnice národní agentury USA paní Paula Korda a Dorean Gravensande. Tento způsob přidělování bloků ISBN byl zaveden od února 2003 a byl vynucen obrovským množstvím nárůstu malých vydavatelů žádajících o bloky 10-100 čísel ISBN. Je jich na 12 000 ročně, což činí 95 % všech žadatelů o bloky čísel! Vzhledem k tomu, že 85 % těchto žadatelů má připojení na internet, je možno jim touto cestou posílat bloky čísel. Ty jsou spojeny i s možností vstoupit do americké verze books-in-print produkované firmou R. R. Bowker a zde vyplnit údaje o chystané knize a odeslat. Zabrání se tak duplicitnímu přidělení jednoho ISBN dvěma titulům i chybám při přepisu ISBN. Bohužel používaný formát není kompatibilní ani s „marcovými“ formáty, ani s normou ONIX.

Místo příštího zasedání není známo – i to je součástí chystaných změn v chodu systému ISBN; bylo zrušeno automatické střídání míst konání zasedání: jednou v Berlíně, jednou jinde. Nyní se bude čekat na nabídky, z nichž bude zvolena ta nejvýhodnější...

Antonín Jeřábek
Národní knihovna ČR